

rustu.bozkurt@dunya.com

RÜŞTÜ BOZKURT

İnsanlığı aşındıran üç bela

Üç “insani zaaf” olan açgözlülük ile sorumsuzluk, takdir edilme ile şöhret açlığı ve kibir ile üstünlük inancı başımızın büyük belası. Bireyin haklarının, diğer bireylerin haklarıyla sınırlı olduğu ailede, okulda, sosyal yaşamın öteki derinliklerinde kavranması gerekir. Daha da önemlisi “adil olmak” bir yaşam biçimi ve tarzı haline getirilmediğinde, aç gözlülük ile sorumsuzluk tohumlarının yeşermesi için iklim ve ortam hazır olur.

Azerbaycan’ın bağımsızlığına kavuştuğu 1990’li yılların başlarında, Şişecam açısından potansiyelleri belirlemeye yönelik heyecanla araştırmalar yapmaya başladık. Sık sık Azerbaycan’a gidiyor; Gence’den Subirabad’a, Nahcivan’dan Sumgait’e dolaşıyorduk.

Nahcivan’dan Bakü’ye bağlantıyı kuran küçük uçak fırtına nedeniyle kalkış yapamadı. Ne yapacağımızı düşünürken bizimle birlikte havaalanında olan Nahcivan Başsavcısı Hüseyin Bey bizleri evine götürdü. Bütün gece Balbek’den Fuzuli’ye şiirlerle süslenen, giderek koyulaşan söyleşinin bir yerinde savcının yakın arkadaşı, “İnsanın özünün özüne ettiğini felek bile etmez!” dedi.

Bu özdeyiş o günden bugüne zihin hiyerarşimin üst sıralarındaki yerini korur. Üç “insani zaafın” başımızın büyük belası olduğunu sık sık bana anımsatır. Bunlar açgözlülük ile sorumsuzluk, takdir edilme ile şöhret açlığı ve kibir ile üstünlük inancı.

AÇGÖZLÜLÜK VE SORUMSUZLUK

İnsanlar arasında “sosyal mesafelerin korunması” hayatın zor yanlarından biri. İnsan doğası kendini öne çıkarmaya yatkın. Daha çocukluktan başlayarak “sahip olma duygusu” gelişir, kardeşler oyuncaklarını paylaşmadıkları için didişir.

Aile kurumunun, okulların, inanç kurumlarının, devlet örgütlenmelerinin enerjilerinin önemli bölümü yeni yetişmekteki kuşaklara ulusal ve evrensel değerleri öğretmek, içselleştirilmesini sağlamak için harcanır. İnsanlar bir arada yaşarken, güven içinde yaşamı sürdürmenin belirleyici unsurlardan birinin de ortak dili konuşmaktan çok ortak düşüncüyü paylaşmak olduğunu öğrenir. Ortak düşüncüyü sağlamak ve yaşam biçimi haline getirmek için “öğretilmiş değerlere” başvurulur. Öğretilmiş

değerler de, ulusal ortak yarar adına topluma sunulur ve bir arada yaşamayı “meşrulaştıran” zihinsel paydaşlık yaratılmaya çalışılır.

“Ulusal” kavramı, bireyin çıkarlarını aşan, toplumun çıkarlarına vurgu yapan bir özveri çağrısı yapar. Çoğu kez ulusal kavramına vurgu yapılmasının arka planında, birey çıkarları ile toplumun çıkarlarının çatışmasının yaratabileceği ayrışmayı önleme vardır. Çok yaygın anlatımla, “Mehmet’in çıkarlarıyla, memleketin çıkarları” her zaman örtüşmez. Toplumun yönetme erkini elinde tutanların “iyi bir yönetişiminden” söz edildiğinde, “Mehmet’in çıkarlarıyla, memleketin çıkarlarını dengeleyebilen örgütlenme ve uygulama” anlaşılır.

Aileden okula, inanç örgütlenmelerinden ticari örgütlenmelere, insanı mıza bir arada yaşamının temel kurallarından biri olan “kendine fren koyma ilkesini” öğretememişsek, birey ile toplumun çıkarlarını dengelemek zorlaşır. Bireyin haklarının, diğer bireylerin haklarıyla sınırlı olduğu ailede, okulda, sosyal yaşamın öteki derinliklerinde kavranması gerekir. Daha da önemlisi “adil olmak” bir yaşam biçimi ve tarzı haline getirilmediğinde, aç gözlülük ile sorumsuzluk tohumlarının yeşermesi için iklim ve ortam hazır olur.

Geçtiğimiz ayda yitirdiğimiz büyük usta Çetin Altan’ın zenginlik tanımlaması, insanlara açgözlülük ve sorumsuzluk iklimi yaratmakla ilgili sorumlulukları hakkında da bilgi veriyor. Altan’a göre “zenginliğin üst sınırı, dostlarla sofrayı korkmadan paylaşacak kadar akara sahip olmaktır, ondan ötesi başka bir şeydir, sahip olmakla ilgilidir.”

Toplumun yarattığı zenginlik algısı, “sahip olmayı”, “olmanın” önüne koyar, “itibar göstergesi” haline getirirse, sahip olma ölçeklerini büyütme için insanlar ilke ve kuralları hiçe sayarak “açgözlülük ve sorumsuzluk” alanlarını genişletir.

Takdir edilme ve şöhret ihtiyacını yerli yerine oturtacak olan tutum; toplumda ayrıntı bilgisine sahip uzmanlık alanlarının gelişmesi, bu alanda yetişmiş insanların özgür tartışmalarının önünün açılmasıyla oluşur.

Sümerler'den bugüne metinlere bakıldığında, insanlığın açgözlülük tuzağına düşmemesi için benzer öğütlerin öne çıktığı görülür. Sümer rahibinin dediği gibi, "Sen kendin için değilsen, kim senin için... Sen başkaları için değilsen nesin ki! Şimdi değilse, ne zaman?"

Toplumlar, uzun soluklu yaşayabilmek için kendi birlik ve beraberliklerini sürekli yeniden üretmek zorunda kalır. Toplumların kendini yeniden üretmesi ise birlikte yaşamının sağladığı yararın birey, topluluk ve toplum bütününe zihinlerinde meşrulaştırılması anlamı taşır. Zihinlerdeki meşrulaştırma, önce toplum önderlerinin, iletişim kanallarında sorumluluk alanların, entelektüellerin, kanaat önderlerinin ortak gelişme stratejisi çevresinde örgütlenen ortak dili oluşturması, ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı anlatımlardan sakınmasını gerektirir. Ancak o zaman var olma ile varlıklı olma arasındaki denge kurulur ve ilkesiz hırsın insanları aşırı uçlara kaydırması minimize edilebilir.

TAKDİR EDİLME VE ŞÖHRET AÇLIĞI

Hepimiz insandaki "takdir edilme ve şöhret açlığıyla" yüzleşmişizdir. Kuşkusuz, "iltifat marifete tabii olmalı." Özveride bulunan, sıradan olmanın ötesinde işler yapan, topluma farklı değerler katan insanların bilinmesi, tanınması ve takdir edilmesi gerekir. Burada anlatılmak istenen hak edilmiş takdir ve şöhret değil. Kendi sınırlarını çizmekte zorluk çekenlerin "vermeden almaya" dönük, kurnazlık içeren aşırı değerlendirmeler yapılması. Özellikle günümüzde medyadaki çeşitlenmeler, "bir yumurtlayıp on gıdıklamasını" bilenlere "hak edilmemiş şöhret kapılarını açabilmekte."

Takdir edilme ve şöhret açlığının sınırı, bu algının başkalarına vereceği zarar noktasında başlar. Ölçü koymadan, ilke ve kural belirlemeden yakalanan açıkları kendi lehine doldurma eğilimi güçlendiği zaman küçük ya da büyük krizler beslenir.

Takdir edilme ve şöhret ihtiyacını yerli yerine

oturtacak olan tutum; toplumda ayrıntı bilgisine sahip uzmanlık alanlarının gelişmesi, bu alanda yetişmiş insanların özgür tartışmalarının önünün açılmasıyla oluşur. Kimin hak ederek şöhret, kimin boşlukları yakalayarak sanal şöhret olduğunu ayırmanın güçleştiği gününüz koşullarında, sahte şöhretlerin toplumu krizlerden krizlere sürüklemesi mümkün. Şöhretin sahteliğinin anlaşılması, bilgili ve iletişim içinde dirençli toplumsal önderlerin varlığını gerektirir.

Almanya'da Federal Ekonomi Bakanı'nın Volkswagen krizinin nedenlerinden birinin de "takdir edilme ve şöhret açlığı" olduğunu söylemesi, hastalığın sadece bireylerin değil, büyük iş örgütlerinin, siyaset kurumlarının da bünyesine sızabileceğinin kanıtı. Belli makam ve mevkilerde olanlar ile onların pozisyonlarından yararlanmak isteyenlerin takdir edilme ve şöhret açlığını kullandıklarına tarih binlerce kez tanıklık etmiştir. "Şeyh uçmaz, müritler uçurur" anlatımı yaşananlardan çıkan derstir. Çağrılar üzerine odaklandığında, kendi iç dünyasına dönüp, bir gün bütün makamlardan ve mevkilerden ayrılıp, sıradan bir insan olarak sokakta dolaşırken karşılaşılan tanıdık insanların gözlerine gözlerini kırpmadan bakmanın koşullarını yaratıp, yaratmadığını sorgulayanlar takdir edilme ve şöhret açlığının tuzağına kolay kolay düşmez. İnsan, "Mezarlıklar kendini vazgeçilmez sanan insanlarla dolu" atasözünü her sabah anımsamalı.

KİBİR VE ÜSTÜNLÜK İNANCI

Açgözlülük ve sorumsuzluk, takdir edilme ile şöhret açlığı, kimliğini genellikle kendini ötekinden üstün görme üzerine inşa etmeye yatkın olan insanların kolay yakalanabilecekleri bir hastalık. Bu hastalık imparatorluklar, büyük devletler ve örgütlere de sinebilir. ABD'nin güçlü olduğu dönemlerde, kendisinin öncülüğünde kurulan Birleşmiş Milletler'i bile hiçe sayan davranışlar göstermesi, hâkim güç olmanın kibri ve üstünlük inancından kaynaklanır.

Olgunluk, kendini aşmaktır. Bilgelik, kendimizi başkalarının yerine koymaktır. Erdem, ahlakın altın kuralı olan, "sana yapılmasını istemediğini sen de başkasına yapma" ilkesine bir gölge sadakatiyle uyabilmektir.

Kibir, doğallıktan uzaklaşmak; iç dünyamızın yakaladığı boşlukları örtmek için kutsal şallar kullanmaktır. "İnsan aksak ayağının üzerine sıkı basar" atasözünü unutmayalım. Kibir insanı, aşırı değerlendirmelerin tuzağına düşürür.

Kibir, "elinde büyük çekiç olanın her şeyi çivi gibi görme" anlayışını besler. Kibir, "mazrufu olmayanı zarfa" abanmaya yönelir. Kibir, "nicelikleri niteliklerin önüne çıkarır", vasatlığı besler. Kibir, "tefekür katkısını reddetmeyi, kendini öne çıkarmayı" özendirir.